

Андрій Бокотей,
Наталія Дзюбенко

ЛІСОВИЙ СХИМНИК

Чорний лелека є одним із найзагадковіших і найменше вивчених птахів фауни України. Для гніздування птах обирає глухі закутки старих лісів, сусідства з людиною уникає, а при зустрічі намагається яконайшвидше втекти. Загадковості сприяє і невисока чисельність популяції, через що вид занесений до Червоної книги України зі статусом „вразливий“.

Наші предки ототожнювали його зі злими лісовими силами, а тому намагалися уникати зустрічі з ним. Чорний лелека, як птах рибоїдний, потрапив до категорії „шкідливих“. Сьогодні настав час звернути особливу увагу на лісового схимника – чорного лелеку.

Чорний лелека

Чорний лелека (*Ciconia nigra* L.) за розмірами дещо менший від білого. Довжина тіла становить 95–100 см, розмах крил – 185–205 см, маса – близько 3 кг. Оперення у дорослого птаха переважно чорне з зеленим і пурпуровим металічним полиском. Груди, черево, частина пір'я знизу крил і підхвістя – білого кольору. Дзьоб, ноги, горло, гола шкіра довкола очей і вуздечка – яскраво-червоні. Молодий птах, на відміну від дорослого, має темно-буре опере-

ння верху тіла без металічного полиску. Гола шкіра довкола очей, вуздечка, дзьоб і ноги – оливково-бурі.

На відміну від білого лелеки, чорний має голос: це неголосні звуки „че-лі“ або „чи-лін“. У світі налічується 20 тисяч гніздових пар чорного лелеки. В Україні, за попередніми оцінками, гніздиться 400–500 пар, з яких у Карпатах – близько 150 пар і на Поліссі – 250–350.

У природних умовах деякі птахи мали вік по 15 і 18 років. У неволі зареєстровано випадок, коли птах прожив 30 років.

Середовище існування

Чорний лелека – лісовий птах. Для гніздування обирає старі лісові масиви або групи старих дерев поруч із болотами, річками, озерами чи луками. Віддає перевагу листяним, часто заплавленим, лісам. Останнім часом гніздиться навіть неподалік осель людини. Обережний птах летить до гнізда і від нього не над лісом, а всередині, поміж деревами. Оскільки розмах крил у нього приблизно 2 м, то птах найчастіше будує гніздо поруч із „коридором“, яким йому зручно підлітати – поблизу лісових просікабо долин струмків.

Пожива та її здобування

Живиться чорний лелека переважно рибою, жабами, тритонами, водяними комахами, рідше – плазунами. Іноді споживає водні рослини. У Біловезькій Пущі відомий випадок, коли дорослий лелека приніс пташеняткам відразу 48 жаб вагою 454 г, хоча в середньому за один раз дорослий птах приносить від 50 до 300 г поживи. Годуватися птахи літають нерідко на відстань понад 5 км від гнізда, відомі випадки, коли їм доводилося літати і за 10 км.

Чорний лелека використовує різні способи полювання. В каламутній воді він полює наосліп, хапаючи здобич, яка торкнеться його дзьоба. У прозорій воді птах може наздоганяти і хапати помічену здобич. Часто ходить берегом у пошуках корму. У жарку погоду може застосовувати полювання

„під парасолькою”: стоячи у воді лелека розкриває крила і хапає рибу, яка збирається в його тіні. Якщо пожива забруднена мулом або піском, лелека, перед тим як ковтнути, споліскує її у воді.

Біологія гніздування

Гнізда будує переважно у важкодоступних і малонаселених районах на старих розлогих деревах, найчастіше на товстих бічних гілках на відстані 1–2 метри від стовбура. Розміщує їх переважно на дубі та сосні, рідше на вільсі, осиці, буку, березі.

Одне гніздо може служити протягом багатьох років. На Волині у Турійському районі відомі два гнізда, які лелеки використовують понад 30 років,

хоча в середньому вік гнізда близько 10 років. Гніздо – велика споруда діаметром понад 1 м, із грубих сухих гілок, які скріплюють глиною і дерном та вистеляють всередині мохом і сухою травою. У будівництві гнізда беруть участь обидва птахи, один з яких приносить будівельний матеріал, а другий – його укладає.

Пташенята вилуплюються вкритими густим білим пухом. Дзьоб у них – помаранчевий біля основи і зеленувато-жовтий на кінці. Близько 10 днів після вилуплення пташенята лише лежать у гнізді, потім починають сидати і лише через 35–40 днів після вилуплення встають на ноги.

Батьки годують пташенят 4–5 разів протягом доби, у дощову погоду рідше. Батьків із кормом пташенята зустрічають голосним гелготанням. Як і білий лелека, за нестачі корму чорний викидає з гнізда найслабших пташенят.

Загрози

Головною причиною скорочення чисельності чорного лелеки є діяльність людини. Вона призводить до таких змін середовища, які можуть спричинити повне зникнення птахів.

На першому місці є проблема турбування чорного лелеки людиною. Нерідкими є випадки, коли птахи залишають кладки через те, що у гніздовий

період поблизу проводяться лісогосподарські роботи. На жаль, погане знання біології цього птаха часто призводить до того, що під час вирубування залишають тільки дерево з гніздом, а ліс довкола вирубують. Зрозуміло, що птах таке гніздо полишає. Збирачі грибів, ягід, відпочиваючі, проявляючи надмірний інтерес до гнізда, можуть призвести до того, що птахи залишать його.

До значного зменшення місць, придатних для живлення птахів призвели осушувальні меліоративні роботи. Ще один фактор – це проблема нестачі дерев, на яких лелека може влаштовувати гнізда. Гніздо лелеки – велика масивна конструкція, яку може витримати тільки потужне старе дерево. Окрім значного віку, дерево повинно мати і відповідну конфігурацію крони. Навіть у старих лісах дуже мало дерев, придатних для гніздування лелеки. Саме це найчастіше є однією з головних причин зменшення чисельності чорного лелеки.

Охорона чорного лелеки

Гнізда чорного лелеки часто руйнуються від погодних умов або падають через велику вагу чи погане закріплення. Після відльоту лелек такі гнізда необхідно ремонтувати. Якщо гнізду загрожує руйнування від старості, або воно перехилилося набік, можна підвести під нього платформу, збиту з дощок. Якщо гніздо розміщене на сухій гілці, яка може зламатися, то у позагніздовий період доцільно спилати

частину гілки, яка виступає за гніздом, це зменшить ризик її обламування.

Гнізда лелек у Карпатському регіоні дуже часто пов'язані з річками. Це чи не єдині місця, де птах може здобувати корм. Неприпустимим є скидання нечистот у водостоки та перетворення берегових смуг на смітники.

Турбування птахів під час гніздового періоду, особливо на стадіях будівництва гнізда і насиджування кладки, також може призвести до залишення птахами гнізда.

